Camelia Stan

ASPECTE ALE CUANTIFICĂRII GRUPULUI NOMINAL. O PERSPECTIVĂ VARIAŢIONALĂ, DIATOPICĂ

Articolul tratează câteva tipuri de structuri cuantificate ale grupului nominal din limba română. Faptele şi fenomenele care fac obiectul acestei discuţii sunt circumscrise din punct de vedere regional sau prezintă particularităţi diferite în anumite varietăţi dialectale/subdialectale ale românei.

Lucrarea conţine rezultate parţiale ale unei cercetări mai largi realizate asupra acestei problematici, în cadrul proiectului colectiv *Variaţie sintactică în româna actuală nonstandard* (proiect inclus în planul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" al Academiei Române).

Obiectivul nostru, în cele ce urmează, este acela de a formula doar câteva observaţii cu caracter descriptiv, fără extindere teoretică, explicativă.

1. TIPARUL NUMERAL CARDINAL + *DE* + NUME

Structura care include un cuantificator numeral cardinal şi un nume cuantificat, legat de numeral prin prepoziţia *de* (1), este specifică limbii române.

(1) (drom.) ***douăzeci de*** *oameni.*

Caracterul specific al construcţiei a fost remarcat de multă vreme şi discutat în cadrul unor comparaţii cu limbi romanice sau nonromanice; bibliografia problemei este vastă (o contribuţie de referinţă este cea a lui Meyer-Lübke 1900: 276; v. între mulţi alţii, mai recent, Gauger 1996: 11; Sala 2006: 133; Iliescu 2013: 208; pentru explicarea construcţiei prin influenţa limbii bulgare, v. Sandfeld 1930: 149; cf. Bourciez 1956: 588, § 496; Rosetti 1986: 279; pentru o explicaţie a construcţiei pe teren românesc, v. Lombard 1974: 105−106; recent, Stan 2010: 242−244).

Construcţia numeralului cardinal cu substantivul are particularităţi diferite în dialectele limbii române.

1.1. În dacoromână, numeralele cardinale din seria *unu−nouăsprezece* şi numeralul *zero* se ataşează direct numelui cunatificat, antepuse numelui:

(2) a. (drom.) ***doi/zece/nouăsprezece*** *oameni*;
b. (drom.) ***zero*** *grade.*

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)

Construcţia prepoziţională cu *de* a numelor cuantificate apare după numeralele cardinale care exprimă numere mai mari de *nouăsprezece: douăzeci* etc. (1). Fac excepţie numeralele compuse corespunzătoare cifrelor mai mari de *o sută*, care au în poziţie finală un numeral din seria *unu−nouăsprezece*; după aceste numerale, numele cuantificat se ataşează direct, fără *de*:

(3) a. (drom.) ***o sută unu*** *grade*;
b. (drom.) ***o mie nouăsprezece*** *lei.*

Structura NUMERAL CARDINAL + *de* + NUME era deja fixată în dacoromâna veche. Tiparul este general în cele mai vechi texte româneşti conservate, şi anume în traducerile şi în documentele originale din secolul al XVI-lea (Stan 2013: 46). Nu se observă diferenţe, din acest punct de vedere, între varietăţile regionale ale dacoromânei vechi.

(4) a. (drom.) ***o mie de*** *ani* […] ***70 de*** *anii* […] ***80 de*** *anii* (PH.1490−1516, Moldova: 76^{v}−77^{r}; v. o datare diferită, în SOR: 645; cf. PS.1573−1578, Moldova: 148^{v}−149^{r}; v. comparaţia psaltirilor din secolele al XVI-lea − al XVII-lea, ap. I.-A. Candrea, în PS: 189);
b. (drom.) ***50 de*** *oamini* (DÎ.1521, I, *Scrisoarea lui Neacşu*, Câmpulung, Argeş: 95);
c. (drom.) ***60 de*** *ani* (PO.1581−1582, Orăştie: 84).

Stabilitatea tiparului este relevată şi de faptul că numeralele cardinale şi-au menţinut în diacronie, până astăzi, proprietatea sintactică de a se construi cu *de*, respectiv fără *de.*

De era omis uneori (ca şi în dacoromâna actuală), doar pentru concizia notaţiei, în liste de inventar, de cheltuieli sau de preţuri, în testamente, în acte de donaţie etc. Structurile fără *de* (ca şi cele cu *de*) erau variate regional:

(5) a. (drom.) ***340 bani*** (DÎ.1579−1580, VI, Oltenia: 99);
b. (drom.) ***100 talere*** (DÎ.1600, CXIV, Bistriţa: 206).

1.2. Structura NUMERAL CARDINAL + *de* + NUME este mai extinsă în aromână decât în dacoromână.

Analiza unui corpus de texte actuale (înregistrate şi editate de Nicolae Saramandu), incluzând material lingvistic reprezentativ pentru aromâna vorbită în Dobrogea în secolul al XX-lea (corpus indicat, în continuare, prin sigla AD), relevă faptul că structura cu *de* este utilizată, cel puţin formal, şi la numeralele cardinale din seria 10–19. Semantic însă unele contexte sunt ambigue, prepoziţia *de* putând avea şi valoarea partitivă „dintre”.

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)

(6) (arom.) *ş-alţâ vâr* ***ḑuz di fîcor***[i] „alţi vreo zece de/dintre feciori” (AD.1976: 309, Cogealac, grai fărşerot, vorbitor originar din Grecia); (drom.) *alţi vreo zece* (*dintre*) *feciori.*

Structura partitivă cu *de* este veche în limba română şi corespunde tiparului prepoziţional cu *de* care a înlocuit în latina vulgară genitivul partitiv (Densusianu 1938: 403). În dacoromână, structura partitivă cu *de* era bine reprezentată în textele vechi, din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea (Stan 2013: 57−58; cf. Nedelcu 2009: 166−167); treptat, *de* partitiv a pierdut teren în dacoromână, în concurenţa cu prepoziţiile *din, dintre.* În secolul al XIX-lea, utilizarea tiparului partitiv cu *de* în dacoromână s-a datorat (şi) influenţei moderne, culte, a modelului sintactic francez şi italian (Nedelcu 2015: 258).

În alte structuri aromâneşti actuale, însă, interpretarea partitivă a prepoziţiei *de*, după un numeral cardinal, este exclusă:

(7) a. (arom.) *ş-ţ́ará di unâ…* ***ţispraz di bărţaţ́*** *lunǧimj́* „şi era de […] cincisprezece de braţe lungime” (AD.1967: 230, jud. Tulcea, grai grămostean, vorbitor originar din Grecia); (drom.) *cincisprezece braţe lungime*;
b. (arom.) *cu* ***dausprăḑuz de mulăr*** „cu douăsprezece de muieri” (AD.1976: 309, Cogealac, grai fărşerot, vorbitor originar din Grecia); (drom.) *douăsprezece muieri*.

Uneori, la acelaşi vorbitor, numeralele cardinale compuse cu „zece” sunt construite în aromână cu „de”, iar numeralul cu structură internă neanalizabilă, moştenit din latină, arom. *yiŋǵiţ* „douăzeci” este construit fără „de”.

(8) a. (arom.) ***yiŋǵiţ kílometri*** „douăzeci kilometri” (AD.1976: 30, jud. Constanţa); (drom.) *douăzeci de kilometri*;
b. (arom.) ***obḑuz di kílometri*** „optzeci de kilometri” (AD, *ib.*); (drom.) *optzeci de kilometri*;
c. (arom.) ***ţinḑuz di kílometri*** „cincizeci de kilometri” (AD, *ib.*); (drom.) *cincizeci de kilometri.*

1.3. Structura NUMERAL CARDINAL + *de* + NUME este înregistrată în meglenoromână la numeralele cardinale, începând cu 11 (9a, b); numeralele până la 10 (inclusiv) se leagă de nume direct, fără prepoziţie (9c) (P. Atanasov, în TDR: 536):

(9) a. (meglenorom.) ***únsprăti di*** *iez* „unsprezece de iezi”; (drom.) *unsprezece iezi*;
b. (meglenorom.) ***ţínsprăţi di*** *ńel’* „cincisprezece de miei”; (drom.) *cincisprezece miei*;
c. (meglenorom.) ***zḑáţi*** *inşi* (***zḑáţi*** *ọnş*) „zece inşi”; (drom.) *zece inşi.*

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)

1.4. Legarea directă a numelui, fără *de*, după numeralul cardinal este atestată în istroromână, în înregistrări din secolul al XX-lea:

(10) (istrorom.) ***oşăndeşét şi óşăn åń*** „optzeci şi opt ani” (HS.1964: 96−97, Croaţia); (drom.) *optzeci şi opt de ani.*

2. ARTICULAREA NUMERALULUI

În meglenoromână, numeralul cardinal aflat în poziţia iniţială a unui grup nominal referenţial definit poartă articolul enclitic (Caragiu Marioţeanu 1975: 280; Mišeska Tomić 2006: 155−156), iar numele este nearticulat:

(11) a. (meglenorom.) ***dǫ̨́u̯li*** *fę̨te* (drom. *celor două fete*; *-li*, articol hotărât enclitic, feminin plural; ap. Caragiu Marioţeanu 1975, loc. cit.);
b. (meglenorom.) ***dǫ̨́ǫ̨uli*** *luminǫ́r* (HS.1974: 90, jud. Tulcea; *-li*, articol hotărât enclitic, feminin plural; numeralul articulat este redat în formă literarizată prin numeral colectiv: drom. *amândouă lumânările*, în HS.1974: 91);
c. (meglenorom.) ***doii (primi)*** *aibi porţ* „cei doi (primi) albi porci” (ap. Mišeska Tomić 2006: 156; *-i*, articol hotărât enclitic, masculin plural; numeralul cardinal articulat poate fi urmat de numeralul ordinal); (drom.) *cei doi (primi) porci albi.*

Structuri similare există şi în aromână (Mišeska Tomić 2006: 170−171).

În dacoromână, determinarea definită a grupului nominal cuantificat printr-un numeral cardinal antepus numelui se realizează cu ajutorulelementului demonstrativ *cel*, plasat pe prima poziţie a grupului: drom. *cei doi oameni*. Numeralul cardinal este nearticulabil enclitic. În secolul al XVI-lea, structurile cu *cel* alternau, uneori în acelaşi text, la mică distanţă, cu structurile mai vechi, în care determinarea definită se realiza prin articularea enclitică a numelui, după numeral:

(12) (drom.) *zeace cuvinte**le*** […] ***ceale*** *zeace cuvinte* (CCat.1560: 4^{r-v}).

Începând cu secolul al XVI-lea, în dacoromană este atestată tendinţa de pierdere a caracteristicilor formale şi semantice ale elementului *cel* şi de gramaticalizare a acestuia ca determinant definit, apropiindu-se parţial de statutul articolului hotărât. În acest proces, *cel* a preluat unele funcţii îndeplinite anterior de articol (Stan 2016). Dacoromâna a generalizat structura nouă, cu numeralul cardinal precedat de *cel*, iar aromâna şi meglenoromâna, dialecte conservatoare, au menţinut structura veche, cu numeralul cardinal articulat enclitic.

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)

Forme actuale ale numeralelor articulate, cu valoare colectivă, au fost înregistrate de asemenea în graiurile dacoromâneşti din nordul Bulgariei: *doili, dooli, treĭli* (GDNB: XCIII). Acest fapt relevă caracterul conservator al graiurilor dacoromâneşti din sudul Dunării.

3. CUANTIFICATORUL *CÂTE*

3.1. Elementul *câte*, cu valoare distributivă sau indefinită, are compatibilităţi de combinare mai largi în unele varietăţi regionale ale limbii române decât în dacoromâna standard.

În structurile aromâneşti contemporane, din corpusul AD, *căti/câti* este utilizat în combinaţie cu cuantificatorul indefinit arom. *vârnu* „vreun(ul)” (13); în dacoromâna standard, *câte* nu se combină cu formaţiile compuse care includ elementul *vre-*.

(13) (arom.) ***căti vârâ*** *o̯a̯ĭi* „câte o oaie” (AD.1967: 288, jud. Constanţa, grai fărşerot, vorbitor originar din Grecia; v. şi AD.1967: 254, jud. Constanţa, grai grămostean, vorbitor originar din Grecia); (drom.) **câte vreo.*

Arom. *căti/câti* este urmat uneori de adjectivul cantitativ „mult”; în dacoromâna standard construcţia este posibilă (fiind similară structurii *câte puţin*), însă nu este uzuală.

(14) (arom.) *aţe̯a* ***câti multâ*** *malamâ* „aducea câte mult aur” (AD.1967: 272, jud. Constanţa, grai grămostean, vorbitor originar din Grecia).

3.2. În unele varietăţi regionale, *câte* este de asemenea un cuantificator invariabil (înregistrat ca numeral invariabil, în DA s.v.), cu sensul indefinit „puţin(ă)”. Se combină inclusiv cu nume feminine, la singular şi la plural. Este utilizat în graiurile dacoromâneşti din Banat, din Serbia şi în istroromână. Această distribuţie areală pune în evidenţă legătura istroromânei cu graiurile dacoromâneşti sud-vestice.

(15) (drom.) *mă mână mama după* ***kâte čireşe*** (AF.1935, 1937: 121, Caraş-Severin);
(16) (drom.) *le dă să bię* ***câta răkie*** (AF.1934: 122, Caraş-Severin).

4. CUANTIFICATORUL *NIMIC*

Nimic este folosit adjectival, cu valoare de cuantificator negativ, în structurile regionale de tipul:

(17) (drom.) *nimic leac* „niciun leac” (Maramureş, TDR: 335).

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)

Nimic, din structurile regionale actuale, trebuie pus în legătură cu vechiul *nemică* (< lat. NE MICA „nici fărâmă”; DLR s.v. *mică*[1]*, nimic*; Iliescu 2013: 287−288; cf. Densusianu 1938: 196).

5. TIPURI SPECIALE DE CUANTIFICATORI COMPUŞI

5.1. Unele compuse pronominale sau numerale (în general, formaţii vechi), cu funcţie de cuantificator al grupului nominal, au circulaţie exclusiv regională, nefiind utilizate în dacoromâna standard: *fieşcare, alcevaşilea* (Muntenia, TDR: 177); *nişticavai* (Moldova, TDR: 222); seria *unspreşi suti* (= 1100) – *nouâspreşi suti* (= 1900) (Moldova, TDR: 223); *macar śe, acar-śe* (Banat, TDR: 260); *acărce* (*acarce*) „orice” (Crişana, TDR: 304); *amuce* „oarecare”, *oricariva, oricâtva* (Maramureş, TDR: 335); *o sută şi unu* (Transilvania, TDR: 374) etc.

(18) a. (drom.) ***hiteşcare*** *săptămână* (AF.1906: 508, Călăraşi);
b. (drom.) ***amuce*** *fată,* ***amuce*** *Pătru Lungului* „o oarecare fată, un oarecare Pătru” (TDR: 335);
c. (drom.) ***oricariva*** *om* (TDR: 335);
d. (drom.) ***oricâţiva*** *ani* (TDR: 335).

5.2. Numeralul ordinal compus cu formantul *a* invariabil: *a doilea*, este frecvent în Banat şi în Transilvania, dar a fost înregistrat în întreaga arie dacoromânească (TDR 260, 374; HS.1966: 71, Mehedinţi).

6. EXPRESII

6.1. Gruparea *de totului* „de tot” gradează modificatorul cantitativ *mulţi*, în structuri de tipul celei din (19). Gruparea este utilizată regional, nu apare în dacoromâna standard.

(19) (drom.) *anu ăla o fost* ***tare mulţi*** *lupi aici,* ***de totului*** [„(mulţi) de tot”, n. ed.], ***de totului*** (HS.1975: 53, Sălaj).

6.2. Unele structuri care conţin numerale cardinale sunt specifice graiurilor oltenești: *pân-la a de trei şi a de patru-i a moaşi* „cea de a treia (a patra) zi”, *pe-a de zece* „a zecea parte”, *ăl dă zece* „cel de al zecelea” etc. (TDR: 179).

7. CONCLUZII

Analiza materialului lingvistic dialectal pune în evidenţă numeroase particularităţi de detaliu ale varietăţilor regionale româneşti, privind mai ales inventarul cuantificatorilor grupului nominal şi proprietăţile lor sintactice.

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)

Analiza permite însă şi formularea unor observaţii generale. Acestea vizează caracterul conservator al graiurilor dacoromânei (care păstrează numeroase particularităţi de limbă veche), caracterul conservator al dialectelor sud-dunărene (aromâna, meglenoromâna, istroromâna) şi al graiurilor dacoromâneşti sud-dunărene (din Bulgaria, din Serbia), unele asemănări între istroromână şi graiurile dacoromâneşti sud-vestice (din Serbia şi din Banat).

BIBLIOGRAFIE

CORPUS

AD = Nicolae Saramandu, 2007, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

AF = Andrei Avram (coord.), Laurenţia Dascălu-Jinga, Maria Teodorescu, Anca Ulivi, 1988, *Antologie fonetică a limbii române*, Bucureşti, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, I. P. Filaret.

CCat. = Coresi, *Catehism*, [Braşov, c. 1560]; Alexandra Roman Moraru (ed.), 1982, în Ion Gheţie (ed. coord.), 1982, *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 19–128.

DÎ = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea;* Alexandru Mareş *et al.* (ed.), 1979, Bucureşti, Editura Academiei Române.

GDNB = Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, 2006, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

HS = Maria Marin, Marilena Tiugan (ed.), 2014, *„Harta sonoră" a graiurilor şi dialectelor limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

PH = *Psaltirea Hurmuzaki*, [Moldova, c. 1490–1516]; Ion Gheţie, Mirela Teodorescu (ed.), 2005, Bucureşti, Editura Academiei Române.

PS = *Psaltirea Scheiană*, [Moldova, 1573–1578]; I.-A. Candrea (ed.), 1916, II, Bucureşti, Socec.

TDM III = Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, 1976, *Texte dialectale. Muntenia*, III, seria II, *Texte şi glosare*, 4, [Bucureşti], Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, I. P. Filaret.

LUCRĂRI DE REFERINŢĂ

Bourciez1956 [1910] = Édouard Bourciez, *Éléments de linguistique romane* [ed. I: 1910], Paris, Klincksieck.

Caragiu-Marioţeanu 1975 = Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Compendiu de dialectologie română,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

DA/DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, Socec, Universul, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1913–1948; Editura Academiei Române, 1965–2010.

Densusianu 1938 = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris, Leroux.

Gauger1996 = Hans-Martin Gauger, „Les particularités de la langue roumaine", în Maria Iliescu, Sanda Sora (Hrsg.), *Rumänisch: Typologie, Klassifikation, Sprachcharakteristik. Akten des Internationalen Kolloquiums der Südosteuropa-*

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)

Gesellschaft und des Instituts für Romanische Philologie der Universität München, Tutzing, 30.3.-2.4.1993, în *Balkan-Archiv*, neue Folge, Beiheft, 11, Südosteuropa-Schriften, 14, Veitshöchheim bei Würzburg, p. 1–17.

Iliescu 2013 = Maria Iliescu, *Varia Romanica*, Berlin, Frank & Timme GmbH Verlag.

Meyer-Lübke 1900 = W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, III, Paris, Welter.

Mišeska Tomić 2006 = Olga MišeskaTomić, *Balkan Sprachbund Moroho-Syntactic Features*, Dordrecht, Springer.

Nedelcu 2009 = Isabela Nedelcu, *Categoria partitivului în limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Nedelcu 2015 = Isabela Nedelcu, „Prepoziţia", în Gheorghe Chivu, Gabriela Pană Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, Irina Nicula (ed.), *Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii române în secolele al XIX-lea şi al XX-lea* [ed. I: 2012], Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 249−260.

Rosetti 1986 = Al. Rosetti, *Istoria limbii române.* I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea* [ed. I: 1938], [Bucureşti], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Sala 2006 = Marius Sala, *De la latină la română* [ed. I: 1998], Bucureşti, Univers Enciclopedic.

SOR = Gabriela Pană Dindelegan (ed.), 2016, *The Syntax of Old Romanian*, Oxford, Oxford University Press.

Stan 2010 = Camelia Stan, „On the grammaticality status of numerals in Romanian", *Revue roumaine de linguistique*, 55, 3, p. 237–246.

Stan 2013 = Camelia Stan, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Stan 2016 = Camelia Stan, „Gli stadi di evoluzione del dimostrativo *cel*", în Adam Ledgeway, Michaela Cennamo, Guido Mensching (éd.), *Actes du XXVIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes* (Nancy, *15-20 juillet 2013*). *Section 4: Syntaxe.* Nancy, ATILF. http://www.atilf.fr/cilpr2013/actes/section-4.html.

TDR = Valeriu Rusu (coord.), 1984, *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul Românesc.

NOTES ON NOMINAL PHRASE INTERNAL QUANTIFICATION. A LANGUAGE VARIATION, DIATOPIC PERSPECTIVE

(Abstract)

The paper deals with a few types of nominal phrase internal quantified structures in Romanian. The facts and the phenomena discussed are geographically circumscribed, being characteristic only to certain dialectal and sub-dialectal varieties of Romanian.

Cuvinte-cheie: româna veche, româna modernă, cuantificare, grup nominal, variaţie diatopică.

Keywords: old Romanian, modern Romanian, quantification, noun phrase, diatopic variation.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
al Academiei Române, Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13
Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere
Str. Edgar Quinet nr. 5−7
camelia.stan@litere.unibuc.ro

BDD-A26440 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:29 UTC)